

Verlichting eindexamen havo

Een toelichting bij de moeilijke keuzes die gemaakt zijn

De ‘verlichtingswerkgroep’ presenteerde eind november een voorstel om de ervaren last van het eindexamen havo te verlichten. 543 docenten vulden daarop de veldraadpleging in. De uitkomst van die raadpleging plus de herziening van de syllabus en het programma leidde ertoe dat de maatregelen nu van kracht zijn. Met terugwerkende kracht zelfs: huidige havo 4-leerlingen zullen al in 2018 onder het ‘verlichte regime’ getoetst worden.

Hanneke Tuithof
(voorzitter) en **Alderik Visser** (secretaris) zijn lid van de ‘verlichtingswerkgroep’.

Terwijl de raadpleging nog openstond, publiceerde de werkgroep onderstaand verslag van haar besprekingen – als nadere uitleg bij de moeilijke keuzes die gemaakt zijn.

Lastig traject

Vrij massaal wordt het eindexamen geschiedenis als overladen ervaren, door leerlingen én door docenten. In juni 2016 is op initiatief van OCW en onder penvoering van SLO daarom de zogenaamde ‘verlichtingswerkgroep’ ingesteld. De opdracht was om snel met een voorstel te komen voor een verlichting van het eindexamenprogramma voor de havo. Als nadere bepaling bij die opdracht gold (en geldt):

- dat het om een *substantiële* verlichting van de *ervaren* overladenheid van het havoprogramma in de bovenbouw moet gaan;
- dat een en ander snel en zonder grote aanpassingen van de syllabus c.q. het eindexamenprogramma kan worden doorgevoerd;
- dat het voorstel kan rekenen op brede steun onder de betrokken docenten.

Tussen augustus en november heeft de werkgroep, die zeven leden heeft, een stevig traject doorlopen om hier een goed voorstel voor te doen – een lastig traject ook. Bij alle vakken, en zeker ook bij geschiedenis, spelen diepe overtuigingen, gevoelens, politiek, theorie én praktijk allemaal tegelijk een belangrijke rol.

We denken dat we een goed voorstel hebben om dat te doen wat ons gevraagd is: snel voor wat lucht zorgen. Tegelijk zijn we ons ervan

bewust dat onze keuzes mogelijk grote gevolgen hebben, en dat zij raken aan de overtuigingen en gevoelens van veel andere betrokken docenten in het land. Daarom nemen we de lezer in dit stuk iets meer mee dan we in het persbericht konden doen, en geven daarmee ook iets meer rekenschap van wat ons voor de komende drie jaar goed lijkt als tussenoplossing voor de geconstateerde problemen.

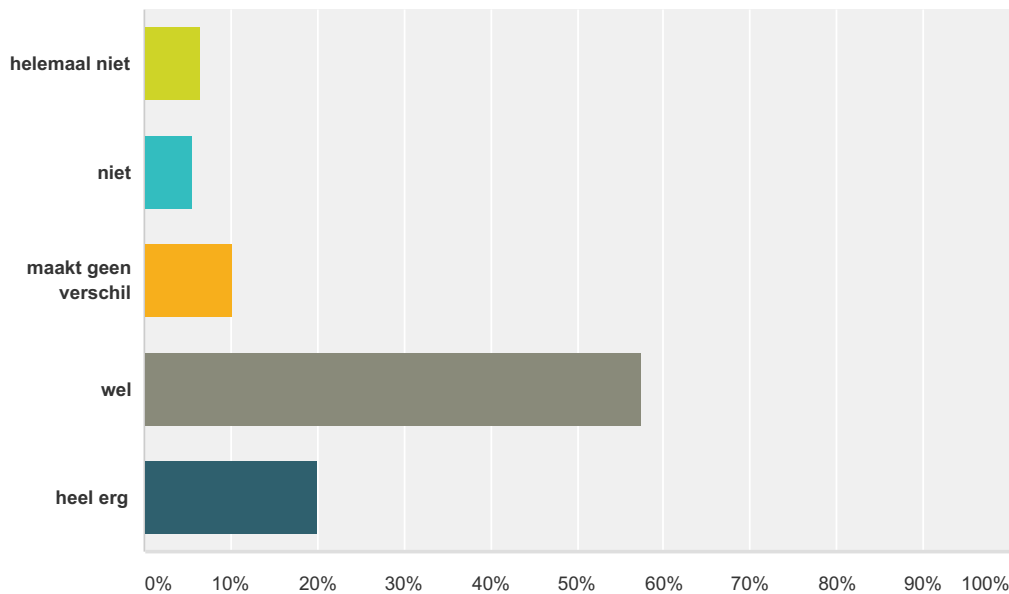
Kloof

Aan het idee achter en de structuur van het eindexamenprogramma – historisch redeneren op basis van oriëntatiekennis – mochten we niet torren. Het zou onwenselijk en bovendien praktisch onmogelijk zijn om daar nu (voor havo) vanaf te stappen of grote aanpassingen in te doen. Belangrijk uitgangspunt van het bestaande programma is, dat het centraal examen betrekking heeft op tien tijdvakken. Dat maakt wel dat dit havoprogramma zich weinig onderscheidt van dat van het vwo. Leerlingen op het vwo kunnen bovendien een jaar langer over datzelfde programma doen. Dát het programma daardoor overladen zou *zijn*, daarover zijn we het in de werkgroep tot het einde toe oneens gebleven. Dat het wel zo wordt *ervaren* kan niet worden ontkend. Die ervaring hangt onder andere samen met het feit dat aan het idee van oriëntatiekennis lastig vorm te geven is, voor methodemakers én voor docenten, en dat zeker ook in de context van een examenprogramma. Dat heeft er onder andere voor gezorgd dat er grote verschillen zijn ontstaan tussen theorie en praktijk. Zo zijn de zogenaamde historische contexten (HC) nooit bedoeld als een extra laag *boven op*, maar als een verbindende schakel *tussen* tijdvakken en kenmerkende aspecten. Ook zijn de voorbeelden die leerlingen ooit geacht werden te kunnen geven een heel eigen leven gaan leiden, en als verplichte voorbeelden in syllabus en methoden terechtgekomen. En daar komt de druk van het CE nog bij, inclusief het oefenen met de examenvragen die daarvoor geconstrueerd kunnen worden, en die niet per se het mooiste onderwijs opleveren...

De verlichting in het kort

- Met ingang van NU (= eindexamen 2018)
  - Minder stapelen – minder voorbeelden – meer helderheid
- De verlichting van de stof voor het centraal eindexamen havo bestaat uit drie onderdelen:
- 1 Tijdvakken 1 t/m 4 zijn verplaatst van CE naar SE.
  - 2 Zeventien uitgewerkte voorbeelden zijn geschrapt.
  - 3 Tien van die ‘voorbeelden’ ter verheldering opgenomen in de stof.

In hoeverre is het verschuiven van vier tijdvakken van CE naar SE in jouw ogen een substantiële verlichting van het examen geschiedenis havo?

Tussen de bedoeling van het examenprogramma en de uitvoeringspraktijk lijkt al met al een flinke kloof te zijn ontstaan. Maar niet alleen die theorie, ook de praktijk viel en valt buiten ons bereik – in ieder geval op korte termijn. Om snel tot een échte verlichting te komen, konden we dus weinig anders dan het programma enigszins aanpassen.

Heet hangijzer

Het heetste hangijzer was en bleef daarbij tot het einde toe de status van de tijdvakken. Door er één, twee of meer van het centraal examen naar het schoolexamen te verplaatsen, dreigt het idee van oriëntatiekennis onder druk te komen. In reactie op de gevoelde overladenheid lijken belangrijke onderdelen van het programma, in het bijzonder de schoolexamenonderdelen (domeinen C en D) in de praktijk nu al ondergesneeuwd te raken en zelfs te verdwijnen. Meer en meer lijkt de nadruk te komen liggen op wat er centraal wordt getoetst.

Het gevaar dat de eerste vier tijdvakken nog maar weinig aandacht krijgen als ze naar het schoolexamen worden overgeheveld, is al met al niet ondenkbeeldig. Dat zou een argument zijn om juist aan de tijdvakken niet te tornen. Dat we daar uiteindelijk in grote meerderheid (6-1) toch voor gekozen hebben, is dan ook een pragmatische keuze: het programma op het havo moet verlicht, en wel nu. Door de eerste vier tijdvakken over te hevelen naar het schoolexamen:

- scheppen we ruimte voor docenten om de periode tot circa 1500 mogelijk meer op een eigen manier te behandelen en te toetsen;
- schudden we het hele programma een beetje

op, zodat er ook meer ruimte komt voor de andere onderdelen die nu in de verdrinking zijn geraakt (met name de domeinen C en D);

- onlasten we de leerlingen, die door de praktijk van het ‘stapelen’ twee jaar lang de inhoud van tijdvak 1 tot en met 4 vaak als reproductieve kennis met zich meezeulen;

- geven we een voorzichtige aanzet tot de ontwikkeling van een eigen havoprogramma, dat meer het midden houdt tussen dat van vmbo en vwo.

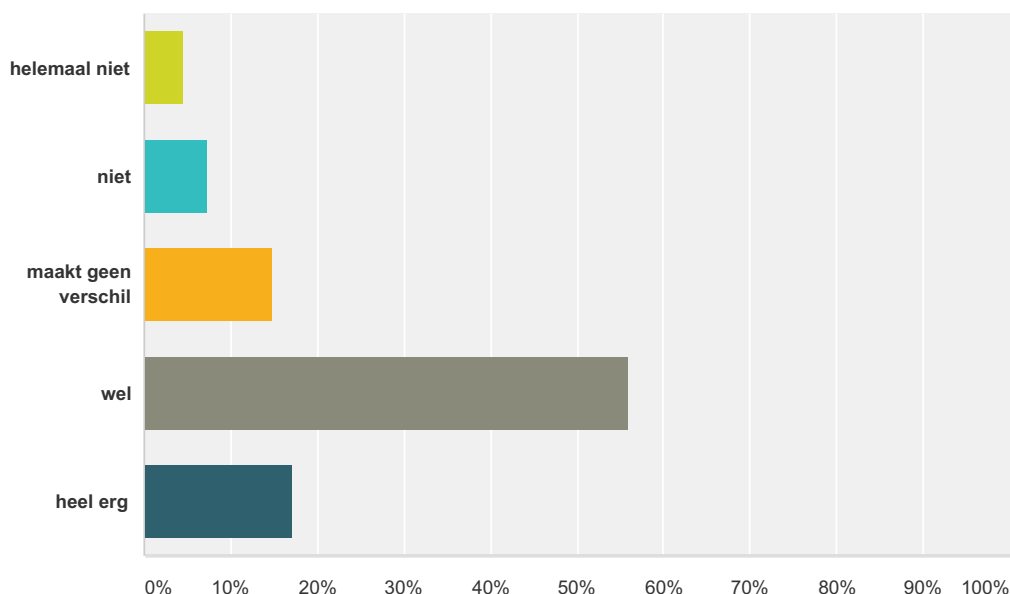
Voorbeelden

Bij aanvang van het verlichtingstraject was het zeker ook een optie om een van de HC’s te schrappen. In de praktijk, zo stelden we vast, zien sommige docenten deze als ‘lichtere’ versies van de aloude thema’s. Bij het LAKS meldden zich al havoleerlingen met de klacht dat ze het ‘thema’ Koude Oorlog bij gebrek aan tijd helemaal niet behandeld hadden.

Voordat de tien tijdvakken in 2015 in het centraal examen werden getoetst, hebben de HC’s op verzoek van docenten én toetsmakers een plaats gekregen in de syllabus. Zij waren en zijn – nogmaals – niet bedoeld als extra last, maar als een poging tot concretisering en verdieping van de oriëntatiekennis, waarin meerdere tijdvakken en kenmerkende aspecten (KA’s) met elkaar in verband worden gebracht.

Gaandeweg onze bijeenkomsten bleek dat een flink aantal docenten HC’s wel degelijk op die manier is gaan ervaren en gebruiken. De gevoelde ‘last’ zit volgens hen ook niet in die HC’s zelf, als wel in de uitgewerkte voorbeelden. Ook die ►

In hoeverre is het schrappen van 17 aangewezen voorbeelden in jouw ogen een substantiële verlichting van de stof voor het eindexamen geschiedenis havo?

voorbeelden zijn ooit op verzoek van docenten op deze manier gespecificeerd. Maar in plaats van ‘voorbeelden’ (van KA’s) zijn zij in de praktijk (van het toetsen) ‘leerstof’ geworden, vaak reproductief aan te brengen kennis. Het bleef voor veel docenten bovendien lastig te bepalen hoeveel er over een gegeven voorbeeld verteld moest worden.

Op grond van die inzichten hebben we gemeend er goed aan te doen, geen HC’s te schrappen: zij kunnen, mits goed ingezet, gebruikt worden om het tijdvakkenkader meer in samenhang te brengen en te duiden. Wel hebben we er unaniem voor gekozen de voorbeelden die erg ingewikkeld zijn of minder goed gekozen lijken, te schrappen. De duidelijke en bekende voorbeelden die zijn overgebleven konden we zo meer vanzelfsprekend in de lopende tekst van de HC’s plaatsen. In onze ogen worden zo ook de teksten van de HC’s veel duidelijker.

We kunnen niet inschatten hoeveel leestijd dit de docenten in havo 4 en 5 precies gaat opleveren. Dat zal ook per docent verschillen. Wel denken we dat dit voorstel hen meer duidelijkheid geeft,

en mogelijk ook meer arbeidsvreugde bij het bedenken van voorbeelden die er naar hun eigen mening wél toedoen. Wie gehecht is geraakt aan een voorbeeld dat nu geschrapt is, kan dat natuurlijk altijd nog in de klas bespreken. Maar hun leerlingen hoeven het dan niet meer ‘verplicht’ te kennen voor het CE.

Vooruit

Voor een *quick fix* van het havoprogramma was er in theorie nog een aantal andere opties. Gegeven de formele opdracht vielen die in de praktijk snel af. Zo valt er bijvoorbeeld op de hoeveelheid, de formulering, de gelijksoortigheid c.q. de mate van specificiteit en ook op de werking van de 49 KA’s best wat af te dingen. Een weldoordachte, consistente herziening ervan is mogelijk aan de orde, maar was in deze korte tijd niet op een goede manier te realiseren, en viel daarmee dus ook buiten onze opdracht. Andere opties, zoals het schrappen van alle HC’s, zouden mogelijk te veel discussie c.q. te weinig draagvlak opleveren, en problemen voor toets- en methodemakers. Al met al dachten we met de combinatie van de twee voorstellen misschien niet het fraaiste, maar wel het best denkbare voorstel te hebben geformuleerd. Binnen de opdracht die ons is gesteld biedt het docenten en vooral de havo-leerlingen iets meer adempauze, en hopelijk iets meer ruimte om ook andere, mooiere dingen rond geschiedenis te doen dan alleen de voorbereiding op het eindexamen. Het feit dat eindexamendocenten zo massaal gestemd hebben (n = 543) en het voorstel ook in zo’n grote mate hebben ondersteund, sterkt ons in de gedachte

Leden verlichtingswerkgroep

Hanneke Tuithof, lerarenopleider HU/UU, voorzitter

Alderik Visser, leerplanontwikkelaar SLO, secretaris

Geert van Besouw, docent, lid namens VGN

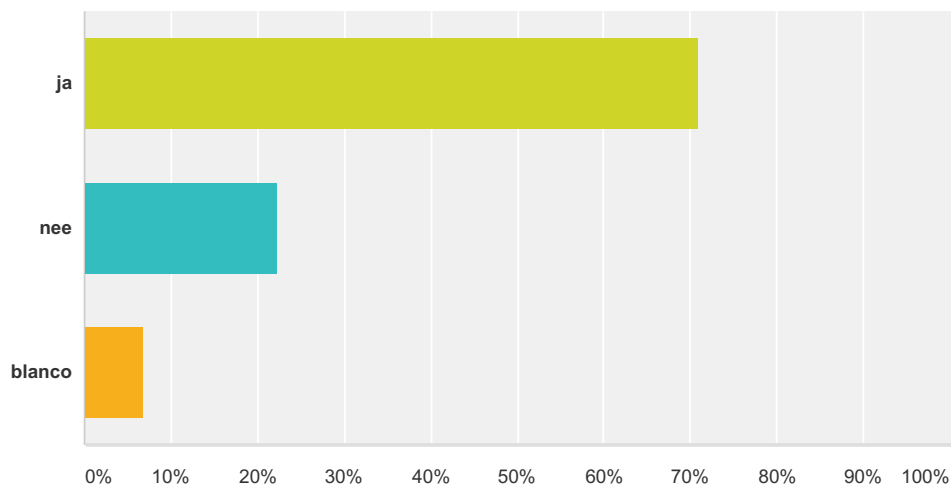
Stefan Boom, toetsontwikkelaar & lid namens CITO

Hellen Janssen, docent, lid namens VGN

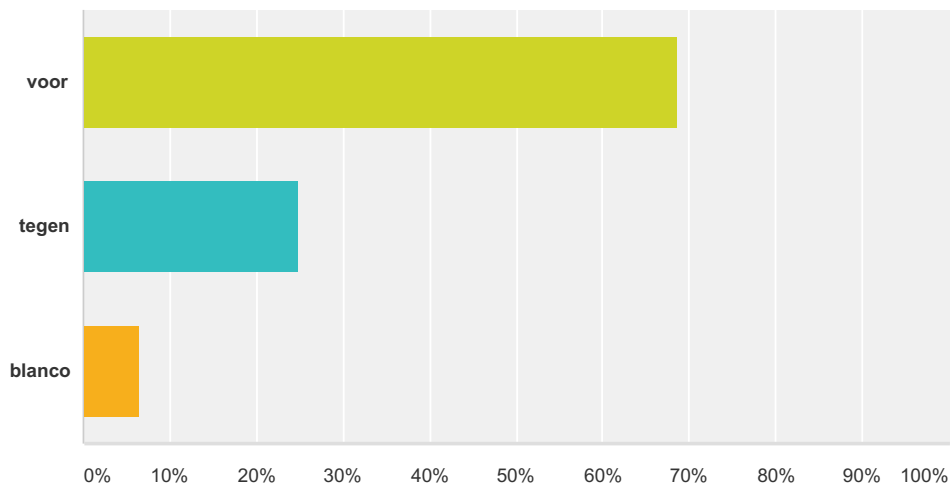
Bas van der Meijden, lerarenopleider Windesheim, onafhankelijk

Elise Storck, lerarenopleider ICLON, lid namens CVTE

Ik stem in met de combinatie van deze maatregelen om het geschiedenisexamen voor leerlingen in het havo te verlichten

Als deze verlichtingsmaatregel met terugwerkende kracht kan gelden voor de leerlingen die nu in havo 4 zitten en die in 2018 eindexamen doen, dan ben ik daar blij mee

dat we voor nu de juiste keuzes hebben gemaakt. Tegelijk weten we ook dat niet iedereen even blij is met deze verlichting, en realiseren we ons dat de snelle doorvoering waar het ministerie onverhoopt voor gekozen heeft, op praktische problemen zal stuiten. Dat neemt niet weg dat we tevreden zijn met het resultaat, en met de ondersteuning die we niet alleen van docenten, maar ook van de VGN, het CvTE en het ministerie hebben ervaren.

Noodoplossing

Duidelijk is tegelijk dat dit een noodoplossing is, een tussenoplossing. Al heel snel gaan de gesprekken van start die zullen leiden tot een nieuwe

syllabus voor het jaar 2020 (voor havo en vwo). Dat betekent dat er op basis van deze nieuwe syllabus voor de havo slechts drie, hooguit vier jaar een eindexamen zal zijn.

In de VGN wordt druk nagedacht over structuren en ideeën voor een nieuw te ontwikkelen curriculum. Of en hoe dat er gaat komen ('2032') blijft onduidelijk, maar het thema 'curriculum' staat nog steeds volop in de aandacht. Tijd en aanleiding genoeg om met z'n allen na te denken over wat juist ook voor de havo goed en doordacht geschiedenisonderwijs zou kunnen zijn, en hoe dat aan het einde van de rit getoetst zou kunnen worden. Op dat traject hopen we meniggen van jullie nog eens tegen te komen. ■